

**TIL O‘RGANUVCHILARDA CHET TILIDA SO‘ZLASHUV QO‘RQUVINI
KAMAYTIRISH YO‘LLARI**

Qo‘qon Universiteti Andijon filiali talabasi

Omatbekov Yahyobek Rafiq o‘g‘li

Ilmiy rahbar: Qo‘qon Universiteti Andijon filiali Professori

Mamatkulov Abdulxapiz Latipovich

Annotatsiya: *Ushbu maqolada til o‘rganuvchilarda chet tilida so‘zlashuv jarayonida paydo bo‘ladigan qo‘rquv va tortinchoqlik holatlarini kamaytirish yo‘llari tahlil qilinadi. Chet tilida gapirish ko‘nikmasi faqat grammatik bilim yoki lug‘at boyligiga bog‘liq emas, balki o‘quvchining o‘ziga ishonchi, sinfdagi psixologik muhit, xatoga munosabat va muloqotga tayyorligi bilan ham chambarchas bog‘liq. Maqolada o‘qituvchining qo‘llab-quvvatlovchi roli, kichik guruhlarda ishlash, bosqichma-bosqich gapirish mashqlari, ijobiy baholash, rolli o‘yinlar, qisqa dialoglar va takroriy amaliyot kabi usullar yoritiladi. Tadqiqot mazmuni boshlang‘ich va elementar darajadagi ingliz tili o‘rganuvchilari bilan ishlaydigan o‘qituvchilar uchun amaliy ahamiyatga ega.*

Kalit so‘zlar: *chet tili, so‘zlashuv qo‘rquvi, ingliz tili, gapirish ko‘nikmasi, o‘quvchi motivatsiyasi, sinf muhiti, kommunikativ metod, til o‘qitish.*

KIRISH

Bugungi kunda chet tilini bilish shaxsiy rivojlanish, ta‘lim, kasbiy faoliyat va xalqaro muloqot uchun muhim omillardan biriga aylangan. Ayniqsa, ingliz tili ko‘plab sohalarda asosiy muloqot vositasi sifatida qo‘llanilmoqda. Shuning uchun maktab, kollej va oliy ta‘lim muassasalarida ingliz tilini o‘rgatishda faqat nazariy bilim berish emas, balki o‘quvchilarni real muloqotga tayyorlash ham muhim vazifa hisoblanadi.

Biroq amaliyotda ko‘plab til o‘rganuvchilar chet tilida gapirishdan tortinadilar. Ular so‘zlarni unutib qo‘yishdan, grammatik xato qilishdan, talaffuzi noto‘g‘ri eshitilishidan yoki sinfdoshlari kulishidan qo‘rqishlari mumkin. Natijada o‘quvchi darsda jim o‘tiradi, savollarga qisqa javob beradi yoki umuman gapirmaslikni afzal ko‘radi. Bunday holat, ayniqsa, boshlang‘ich darajadagi o‘quvchilarda ko‘proq uchraydi, chunki ular hali yetarli so‘z boyligi va nutq tajribasiga ega emaslar.

So‘zlashuv qo‘rquvini kamaytirish o‘qituvchidan sabr, pedagogik mahorat va to‘g‘ri metodik yondashuvni talab qiladi. O‘quvchi o‘zini xavfsiz, hurmat qilingan va qo‘llab-quvvatlangan muhitda his qilsa, u asta-sekin chet tilida gapirishga jur‘at topadi. Shu sababli ushbu maqolada til o‘rganuvchilarda chet tilida so‘zlashuv qo‘rquvini kamaytirishning sodda, amaliy va samarali yo‘llari ko‘rib chiqiladi.

Asosiy qism

Chet tilida gapirish qo‘rquvi ko‘pincha o‘quvchining ichki hissiy holati bilan bog‘liq bo‘ladi. Til o‘rganish jarayonida affektiv omillar, ya‘ni hissiyot, o‘ziga ishonch, xavotir va motivatsiya o‘quvchining natijasiga sezilarli ta‘sir qiladi. H. D. Brown ta‘kidlaganidek, til

o‘rganishda bilim bilan birga shaxsiy-psixologik omillar ham muhim o‘rin egallaydi [1]. Demak, o‘qituvchi darsda faqat grammatik qoidani tushuntirib berish bilan cheklanmasligi, balki o‘quvchining ichki holatini ham hisobga olishi kerak.

Birinchi muhim yo‘l — sinfda qulay va do‘stona muhit yaratishdir. O‘quvchi chet tilida gapirganda xato qilishi tabiiy holat ekanini bilishi kerak. Agar o‘qituvchi har bir xatoni keskin to‘xtatib, darhol tanqid qilsa, o‘quvchi keyingi safar gapirishdan qochadi. Aksincha, o‘qituvchi xatoni muloyimlik bilan tuzatsa, avval o‘quvchining fikrini eshitib olsa va uning harakatini qadrlasa, o‘quvchida ishonch paydo bo‘ladi. J. Harmer darsdagi ijobiy muhit va o‘qituvchining qo‘llab-quvvatlovchi munosabati til o‘rganishda faol ishtirokni oshirishini alohida ta’kidlaydi [2].

Ikkinchi usul — gapirish faoliyatini kichik bosqichlarga bo‘lishdir. Boshlang‘ich darajadagi o‘quvchilardan birdaniga uzun nutq so‘zlashni talab qilish to‘g‘ri emas. Avval ular bitta so‘z, keyin qisqa ibora, undan so‘ng sodda gap va nihoyat kichik dialoglar orqali muloqot qilishga o‘rgatiladi. Masalan, dastlab “My name is ...”, “I am from ...”, “I like ...” kabi tayyor ifodalar o‘rgatiladi. Keyinchalik o‘quvchilar bu ifodalarni o‘z hayoti bilan bog‘lab aytishga harakat qiladilar. Bunday bosqichli yondashuv qo‘rquvni kamaytiradi, chunki vazifa o‘quvchi uchun og‘ir ko‘rinmaydi.

Uchinchi yo‘l — juftlik va kichik guruh ishlari orqali gapirish imkoniyatini ko‘paytirishdir. Ko‘plab o‘quvchilar butun sinf oldida gapirishdan uyaladi, ammo yonidagi sherigi bilan gaplashishda o‘zini erkinroq his qiladi. Shuning uchun “pair work” va “group work” mashqlari so‘zlashuv qo‘rquvini kamaytirishda juda foydalidir. Darsda o‘quvchilar avval juftlikda mashq qilib, keyin xohlasa sinf oldida aytib berishi mumkin. Bu usul o‘quvchiga tayyorgarlik va ishonch beradi. Z. Dörnyei motivatsion strategiyalar haqida yozar ekan, o‘quvchining ishtirokini kuchaytirish uchun unga muvaffaqiyatni his qilish imkonini berish zarurligini qayd etadi [3].

To‘rtinchi muhim omil — xatoga munosabatni o‘zgartirishdir. Chet tilini o‘rganishda xato qilish mag‘lubiyat emas, balki o‘rganishning tabiiy qismidir. O‘qituvchi o‘quvchilarga “xato qilish mumkin”, “xato orqali o‘rganamiz”, “eng muhimi gapirishga harakat qilish” kabi fikrlarni muntazam eslatib turishi kerak. Agar sinfda xatoga nisbatan salbiy munosabat shakllansa, o‘quvchi o‘z fikrini aytishdan oldin ortiqcha o‘ylanadi va nutqi sekinlashadi. E. K. Horwitz til o‘rganishda xavotirning kuchayishi o‘quvchining muloqotga kirishishiga to‘sqinlik qilishi mumkinligini ko‘rsatadi [4].

Beshinchi usul — o‘quvchilarni tayyor nutq modellari bilan ta’minlashdir. Boshlang‘ich darajadagi o‘quvchi ko‘pincha nima deyishni bilmagani uchun emas, balki qanday boshlashni bilmagani uchun gapirishdan qo‘rqadi. Shuning uchun darsda foydali iboralar doskaga yozib qo‘yilishi mumkin: “Can I say something?”, “I think ...”, “In my opinion ...”, “I agree”, “I don’t agree”, “Can you repeat, please?” kabi ifodalar o‘quvchiga suhbatda qatnashish uchun tayanch bo‘ladi. Bunday nutq qoliplari o‘quvchining og‘zaki nutqini tabiiyroq va ishonchliroq qiladi.

Oltinchi yo‘l — rolli o‘yinlar va real hayotiy vaziyatlardan foydalanishdir. Masalan, “At the shop”, “At the hotel”, “At the doctor”, “Meeting a new friend” kabi vaziyatlar

o‘quvchilar uchun sodda, qiziqarli va amaliy bo‘ladi. Rolli o‘yinlarda o‘quvchi o‘z shaxsiy xatosidan kamroq uyaladi, chunki u ma’lum bir rolni bajaradi. Bu esa psixologik bosimni kamaytiradi. I. S. P. Nation va J. Newtonning fikricha, gapirish ko‘nikmasini rivojlantirishda ma’noli, sodda va takroriy muloqot vazifalari muhim ahamiyatga ega [5].

Yettinchi usul — qisqa dialoglar bilan ishlashdir. Qisqa dialoglar boshlang‘ich darajadagi o‘quvchilar uchun qulay, chunki ular aniq tuzilishga ega bo‘ladi. Masalan, salomlashish, tanishish, yoshini aytish, sevimli mashg‘ulot haqida gapirish yoki yo‘l so‘rash kabi dialoglar o‘quvchilarni real muloqotga tayyorlaydi. O‘qituvchi avval dialogni o‘qib beradi, keyin o‘quvchilar uni takrorlaydi, undan so‘ng ayrim so‘zlarni almashtirib, o‘z dialogini tuzadi. Bu jarayon o‘quvchini tayyor matndan mustaqil nutqqa olib chiqadi.

Sakkizinchi muhim yo‘l — ijobiy baholash va rag‘batlantirishdir. O‘quvchi chet tilida bitta to‘g‘ri gap aytsa ham, uning harakati e’tirof etilishi kerak. “Good try”, “Well done”, “You are improving”, “That was a good sentence” kabi qisqa ijobiy fikrlar o‘quvchiga kuch beradi. Rag‘batlantirish sun’iy maqtov bo‘lmasligi, balki o‘quvchining real harakatiga asoslanishi kerak. O‘quvchi o‘zining kichik yutuqlarini ko‘rsa, keyingi darsda yanada faolroq qatnashadi.

To‘qqizinchi usul — o‘quvchilarga tayyorgarlik vaqti berishdir. Ayrim o‘qituvchilar savol bergan zahoti javob kutadilar, bu esa sustroq o‘quvchilarda qo‘rquvni kuchaytiradi. Buning o‘rniga o‘qituvchi savolni berib, 30 soniya yoki 1 daqiqa o‘ylash vaqtini ajratishi mumkin. O‘quvchilar avval daftarga kalit so‘zlarni yozib oladi, keyin sherigi bilan fikr almashadi, shundan so‘ng javob beradi. Bunday tayyorgarlik bosqichi nutqni ancha ishonchli qiladi.

O‘ninchi yo‘l — o‘qituvchining o‘zi namunaviy, ammo sodda tilda gapirishidir. O‘qituvchi juda murakkab, tez va uzun gaplar bilan gapirsa, boshlang‘ich o‘quvchi o‘zini yo‘qotib qo‘yadi. Shuning uchun ko‘rsatmalar aniq, qisqa va tushunarli bo‘lishi kerak. J. C. Richards kommunikativ yondashuvda tilni real muloqot vazifalari orqali o‘rgatish muhimligini ta’kidlaydi [6]. Bu fikr shuni ko‘rsatadiki, o‘quvchi chet tilida gapirishni faqat qoidani yodlash orqali emas, balki dars davomida muloqotga kirishish orqali o‘rganadi.

Yana bir foydali usul — o‘quvchining shaxsiy qiziqishlariga mos mavzulardan foydalanishdir. O‘quvchi o‘z oilasi, do‘stlari, sevimli ovqati, telefon, sport, musiqa yoki kundalik hayoti haqida gapirganda mavzu unga yaqin bo‘ladi. Mavzu tanish bo‘lsa, o‘quvchi nima deyishni tezroq topadi. Shuningdek, rasm, kartochka, savol-javob o‘yinlari va kichik loyiha ishlari ham so‘zlashuv qo‘rquvini kamaytiradi, chunki ular nutqni tabiiy faoliyatga aylantiradi.

So‘zlashuv qo‘rquvini kamaytirishda takrorlash ham katta ahamiyatga ega. Biror ibora bir marta aytilganda o‘quvchi uni tez unutishi mumkin, lekin u turli vaziyatlarda qayta-qayta ishlatilsa, o‘quvchi undan erkin foydalanishni boshlaydi. Masalan, “What do you like?”, “I like ...”, “Do you like ...?” kabi savollar bir necha dars davomida turli mavzularda qo‘llansa, o‘quvchi ularni avtomatik ravishda ishlata boshlaydi. Bu esa nutqdagi ishonchni oshiradi.

20-May, 2026-yil

Bundan tashqari, o‘qituvchi sinfda bir xil faol o‘quvchilarnigina emas, tortinchoq o‘quvchilarni ham muloyim tarzda jalb qilishi kerak. Bunda majburlash emas, imkoniyat berish muhimdir. Masalan, o‘qituvchi tortinchoq o‘quvchiga oldindan tayyorlangan juda sodda savol berishi, unga javob uchun yetarli vaqt ajratishi va javobini ijobiy qabul qilishi mumkin. Vaqt o‘tishi bilan bunday o‘quvchi o‘zini xavfsiz his qiladi va darsda faolroq bo‘la boshlaydi.

Umuman olganda, chet tilida so‘zlashuv qo‘rquvini kamaytirish bir kunda hal bo‘ladigan jarayon emas. Bu doimiy metodik ish, to‘g‘ri psixologik muhit va o‘quvchiga bosqichma-bosqich ishonch berish orqali amalga oshadi. O‘qituvchi har bir o‘quvchining darajasi, xarakteri va ehtiyojini hisobga olsa, gapirish darsi o‘quvchi uchun qo‘rqinchli vazifa emas, balki qiziqarli muloqot maydoniga aylanadi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, til o‘rganuvchilarda chet tilida so‘zlashuv qo‘rquvini kamaytirish ingliz tili ta‘limining muhim vazifalaridan biridir. O‘quvchi gapirishdan qo‘rqmasa, u darsda faolroq ishtirok etadi, yangi so‘z va grammatik shakllarni amalda qo‘llaydi hamda o‘z fikrini chet tilida ifodalashga o‘rganadi. Buning uchun o‘qituvchi sinfda ijobiy muhit yaratishi, xatoga to‘g‘ri munosabatni shakllantirishi, o‘quvchilarga tayyor nutq modellari berishi, juftlik va guruh ishlaridan foydalanishi, rolli o‘yinlar va qisqa dialoglarni qo‘llashi zarur.

Eng muhimi, o‘quvchi chet tilida gapirishni xavfli yoki uyatli holat emas, balki o‘rganishning tabiiy va foydali qismi sifatida qabul qilishi kerak. O‘qituvchining sabrli, mehribon va metodik jihatdan to‘g‘ri yondashuvi bu jarayonda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Shunday qilib, so‘zlashuv qo‘rquvini kamaytirish orqali o‘quvchilarning kommunikativ kompetensiyasi, motivatsiyasi va o‘ziga bo‘lgan ishonchi sezilarli darajada oshadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

[1] Brown H. D. Principles of Language Learning and Teaching. 5th ed. — New York: Pearson Education, 2007. — 410 p.

[2] Harmer J. The Practice of English Language Teaching. 4th ed. — Harlow: Pearson Longman, 2007. — 448 p.

[3] Dörnyei Z. Motivational Strategies in the Language Classroom. — Cambridge: Cambridge University Press, 2001. — 155 p.

[4] Horwitz E. K. Becoming a Language Teacher: A Practical Guide to Second Language Learning and Teaching. 2nd ed. — Boston: Pearson, 2013.

[5] Nation I. S. P., Newton J. Teaching ESL/EFL Listening and Speaking. — New York: Routledge, 2009. — 224 p.

[6] Richards J. C. Communicative Language Teaching Today. — Cambridge: Cambridge University Press, 2006. — 47 p.